

TENIR UNA HISTÒRIA, TENIR UNA RESPONSABILITAT MIREIA SALLARÈS

A CURA DE JOANA MASÓ
05.03.2022 - 22.05.2022

Aquesta exposició fa dialogar dos projectes de Mireia Sallarès, a través de la noció d'història potencial i de les formes de responsabilitat que s'hi troben implicades. Tal com proposa la investigadora de la fotografia i escriptora Ariella Aïsha Azoulay, la història potencial és un exercici per desaprendre la Història tal com ens ha estat transmesa, esborrant aquelles experiències que s'hi han resistit: aquelles que van passar, però que ni tan sols hem pogut oblidar perquè no ens han deixat saber que existien.

Per poder-ho fer, no només cal que ens neguem a acceptar tant els fets com els relats que s'han fabricat com a irreversibles i fer entrar allò que ha quedat fora, sinó que ens comprometem amb un altre relat i desitgem narrar-lo. És per això que les persones que es comprometen amb la història potencial sovint no són especialistes del passat del qual parlen. Són aquelles que volen implicar la seva vivència amb allò que narren i amb el nostre present.

Aquest desig d'una altra història que encara no se'ns ha explicat i en la qual volem implicar la nostra veu és el que vincula l'entrevista filmada que Mireia Sallarès va fer a la cineasta estatunidenca Jill Godmilow, el 2013, amb la pel·lícula sobre el psiquiatra català exiliat a França Francesc Tosquelles, realitzada el 2021. En tots dos projectes, Mireia Sallarès s'enllaça amb problemes iniciats i sostinguts per d'altres. En el cas de Jill Godmilow, el desig d'implicar-se en la distribució de films polítics, fins i tot en els límits de la il·legalitat, posant en qüestió tota pràctica artística que no es responsabilitza de les condicions de circulació del treball mateix. En el cas de Francesc Tosquelles, Mireia Sallarès s'enllaça amb la desmemòria col·lectiva d'aquest psiquiatra que, a Catalunya, avui ens parla de l'oblit d'un llegat molt més gran: el de les experiències revolucionàries de la República, que van vincular la política amb la psiquiatria, la psicoanàlisi i la salut mental; també amb les patologies de l'home normal.

HISTÒRIA POTENCIAL DE FRANCESC TOSQUELLES, CATALUNYA I LA POR

Tot i seguir l'ordre cronològic de la vida de Francesc Tosquelles, aquest film se situa en un espai que no és ni passat, ni present ni futur. Fent servir la circulació de la paraula, elabora un relat que continua, interromp i a estones performativitza els escrits i les entrevistes del mateix Tosquelles. La història potencial és una manera d'estar amb els altres, tant amb els vius com amb els morts, i aquest film ha propiciat aquesta trobada.

La pel·lícula pren la forma d'una sèrie d'escenes d'història potencial en les quals Tosquelles va participar al llarg de la seva trajectòria clínica i política, però de les quals gairebé no tenim traces documentals: l'escriptura col·lectiva d'una carta que Tosquelles hauria enviat a Stalin, el 1927, juntament amb els companys de la Federació Comunista Catalano-Balear, poc abans de convertir-se en el Bloc Obrer i Camperol (BOC); la col·laboració de Tosquelles amb les treballadores sexuals d'Almodóvar del Campo, el 1937-1938, amb les quals va crear una de les primeres comunitats terapèutiques -abans de les que es desenvoluparien formalment més tard, al llarg dels anys 1950, a Anglaterra-, així com la importància de les dones que van fer possible el sosteniment de la vida col·lectiva necessària per fer una psicoteràpia que curés tant la institució com els malalts; o la trobada entre Tosquelles i l'escriptor, psiquiatra i pensador postcolonial Frantz Fanon.

La narració del conjunt d'aquestes escenes només ha estat possible perquè una sèrie de persones que no coneixien aquesta història l'han volguda aprendre, i s'han compromès amb la transmissió d'aquest llegat oblidat. Gràcies a elles, avui, aquest passat que no és encara el passat de ningú potser podrà començar a existir col·lectivament.

EL QUE GODMILOW VA ENSENYAR

El 2012, la cineasta americana Jill Godmilow va escriure a Mireia Sallarès commoguda per la seva pel·lícula *Las muertas chiquitas*, sobre els orgasmes de les dones, rodada a Mèxic. Per a Jill Godmilow, que proposava ajudar a distribuir aquesta pel·lícula als Estats Units, *Las muertas chiquitas* no era un documental sobre un problema de les dones mexicanes. Es tractava d'un film sobre els orgasmes com a problema polític, comú i alhora viscut en primera persona, que obria la pregunta de qui era capaç de responsabilitzar-se'n prenent la paraula.

Com responsabilitzar-nos dels problemes, com fer-nos-en càrrec, havia estat la inquietud que havia interpel·lat Godmilow anys abans, en el documental de Harun Farocki *Foc inextingible* (*Nicht löschesbares Feuer*), en què es mostrava com els mecanismes de fabricació en la cadena de muntatge del gas napalm durant la Guerra del Vietnam eximien a tothom de qualsevol responsabilitat col·lectiva. Ningú n'era responsable perquè ningú tenia la consciència d'haver-lo fabricat. I Farocki, un director alemany, havia dut a terme una pel·lícula per fer-se càrrec d'allò de què ningú no es feia càrrec.

Davant la constatació que el film de Farocki sobre el napalm no s'havia vist als Estats Units i que allò de què parlava continuava sent un problema, els anys 1990, Jill Godmilow va decidir fer-ne un *reenactment*: va tornar a rodar la pel·lícula, pla per pla, per implicar-se en aquest problema i tornar-lo a posar en circulació. Feia també una declaració de principis sobre què significa ser autor avui i informar d'aquesta complexitat; va titular la seva rèplica *El que Farocki va ensenyar* (*What Farocki taught*). L'entrevista que Mireia Sallarès va realitzar a Jill Godmilow, *Joan/ Jill Godmilow. El que Godmilow va ensenyar* (Estats Units, 2014), es compromet amb aquesta pràctica artística, per a la qual tenir una idea és tenir una responsabilitat.

LA CIRCULACIÓ DE LA PARAULA

La sèrie de cartells de grans dimensions que acompanya el film *La història potencial de Francesc Tosquelles, Catalunya i la por* s'inspira formalment en els cartells que anunciaven els anomenats *mitings monstre* del Bloc Obrer Camperol (BOC), en què va militar Tosquelles a principi dels anys 1930. Es tractava de pòsters que presentaven les persones que prenién la paraula en els diferents actes convocats. Seguint aquesta inspiració, el conjunt de pòsters de nova producció que es mostra en paral·lel a la pel·lícula valora les persones que narren les diferents escenes: no s'esmenten els seus noms propis, sinó el context des d'on parlen, que no és mai el de la competència ni l'assignació.

LA RESPONSABILITAT DE NARRAR

Aquests intertítols apareixen en l'entrevista filmada que Mireia Sallarès va fer a Jill Godmilow. Tant en *El que Godmilow va ensenyar* com en *El que Farocki va ensenyar*, el contingut dels intertítols parla de com aquests autors interpel·len l'espectador per fer-lo sortir de la passivitat del documental clàssic. Són documentals que es fan quan es tenen coses a dir i no pas a mostrar o a demostrar. I tots dos es responsabilitzen d'allò que narren implicant-s'hi en primera persona.

ELS PITS DE LA JILL

El 1967, Jill Godmilow va cosir a mà uns pits a la manera dels quadres de l'artista Tom Wesselmann. Va copiar l'estil amb què el pop art dels anys 1960 identificava la cultura de masses i el consumisme amb el cos nu de les dones: pits envoltats per la televisió i paquets de tabac, pits que comparteixen escenari amb el nou mercat dels productes de bellesa. Com a horitzó de fons, el sexe com a gran mercat i les dones com el seu subjecte.

Però, en la còpia de Jill Godmilow, els pits de Wesselmann ja no estaven associats a la societat de consum. En l'entrevista amb Mireia Sallarès, Godmilow parla del seu cos sense pits, després de càncers successius, com d'un cos no mercadejable, amb el qual no es pot especular ni traficar. Un cos que ella imagina donar a la ciència, de la mateixa manera que va donar els seus films a un arxiu. El món de referents en què aquesta exposició situa Jill Godmilow dibuixa un altre paisatge per a aquests pits, que ara comparteixen casa amb el bidó d'una de les indústries químiques fabricant de gas napalm, Dow Chemical Company, amb la seva pel·lícula sobre Harun Farocki i un manifest sobre com repensar el documental polític.

L'ARTISTA ÉS UN LLADRE

Quan Jill Godmilow va rodar *El que Farocki va ensenyar*, el 1998, com una rèplica de la pel·lícula que Harun Farocki havia mostrat el 1969 a la televisió alemanya, *Foc inextingible*, denunciava l'absència de responsabilitat col·lectiva en la producció del napalm, que s'havia fabricat de manera fragmentada en diverses cadenes de muntatge als Estats Units durant la Guerra del Vietnam.

Com el film de Farocki, la còpia de Godmilow començava amb la mateixa inquietud: com pot mostrar el cinema les cares cremades i els cossos devastats pel napalm, sense que ens faci tancar els ulls a aquestes imatges i, per tant, també a la seva realitat? La resposta de Farocki va ser ensenyar, en lloc de la tragèdia, la fredor freda de la producció americana del napalm: la fàbrica, la indústria corporativa i el capitalisme. A més a més, Godmilow obria la pregunta sobre l'autoria: qui era l'autor d'*El que Farocki va ensenyar* i qui ensenyava què? Godmilow es responsabilitzava del que la pel·lícula de Farocki denunciava, de manera que ampliava i polititzava la cadena de l'autoria.

MATAR EL DOCUMENTAL

El 2002, Jill Godmilow va publicar l'assaig *Kill the documentary as we know it*. Es tractava d'un manifest al voltant de les maneres de posar fi a l'autoritat del documental clàssic de tall realista. *Matar el documental* s'allunyava del prestigi de la realitat, tal com l'havien reclamat el *cinéma vérité* i *Dogma 95*, amb una concepció prima de la realitat. Godmilow hi reivindicava la ficció especulativa en el cinema i l'assaig ficció a mode de crítica. Reivindicava els films que feien política sense fer gran Història i els autors que feien documentals quan tenien coses a dir (i no només quan tenien coses a mostrar), que s'atrevien a assumir-ne l'autoria, a parlar dels que pateixen sense fer pornografia de la realitat, sense explotar ni precaritzar aquells que ja ho estan.

Aquest és un manifest pel cinema útil signat per la cineasta, que també va rodar *Far from Poland*, un documental profundament compromès amb el moviment Solidarność, però de tipus postrealista i rodat lluny de Polònia.

CONTRACTE COMÚ O COM FER POLÍTICA A TRAVÉS DE LA DISTRIBUCIÓ

El treball de recuperació del llegat oblidat de Francesc Tosquelles parla d'una memòria col·lectiva. Transmetre Tosquelles avui no és només refer una història comuna que no teniem –ni de la República, ni de la Guerra Civil ni dels exiliats republicans–, sinó també bona part de les accions terapèutiques i polítiques que va portar a terme gairebé sempre amb d'altres: va practicar un ús col·lectiu del cinema i del teatre amateur en els hospitals on va treballar, va promoure l'escriptura en comú i el treball a la impremta autogestionada amb els interns, així com els balls, el circ, les festes i les vetllades, que implicaven tota la comunitat mèdica, amb psiquiatres, monges, cuidadors i vilatans.

Per tal de significar que aquesta memòria col·lectiva no pot ser avui ni propietat ni patrimoni privat de ningú, Mireia Sallarès hauria volgut posar en circulació la pel·lícula *Història potencial de Francesc Tosquelles, Catalunya i la por* a partir del *Contracte comú* que l'artista Octavi Comeron va elaborar, el 2012, com una reflexió sobre els béns comuns, de la mateixa manera que Jill Godmilow havia posat en circulació l'obra política de William Kentridge, quan, de manera no autoritzada, va copiar les primeres pel·lícules de l'artista sud-africà. Des de 1998, davant la negativa de la seva galeria a distribuir-les en DVD per preservar-ne l'estatut d'obra d'art de difusió limitada, Godmilow les difon il·legalment i gratuïtament, i ho fa saber a l'autor. Per a Godmilow, l'artista és un lladre i allò que roba, com les idees que posa en circulació, és la seva responsabilitat.

Contracte comú, 2012, Octavi Comeron.
Col·lecció MACBA. Consorci MACBA.
Donació Hereus Octavi Comeron.

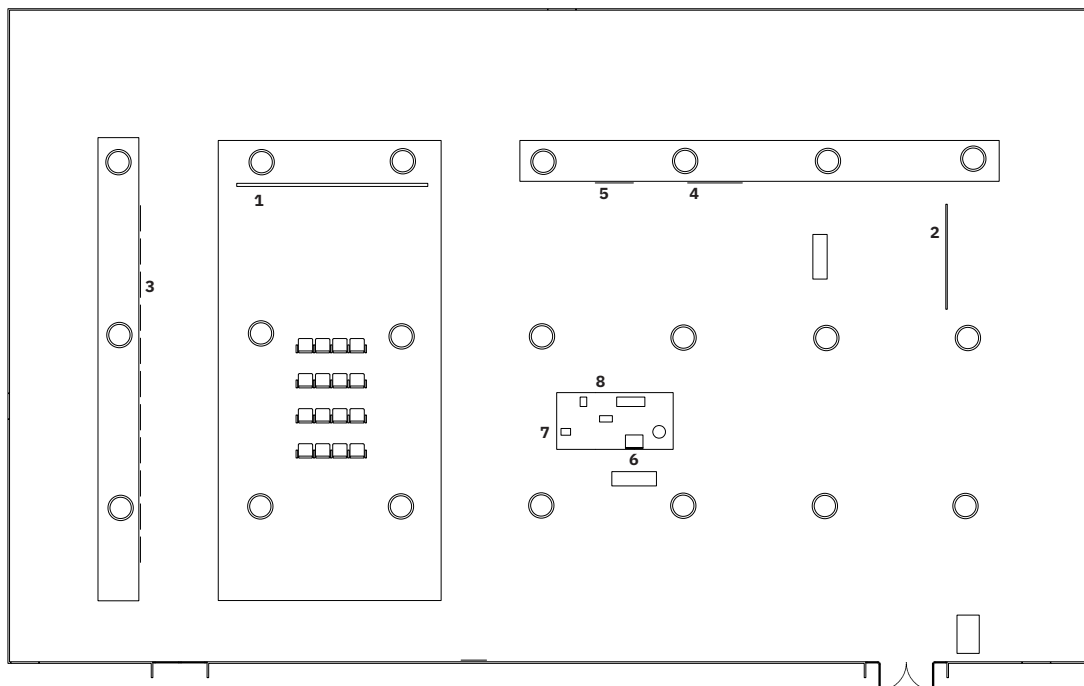
Les obres de Jill Godmilow són cortesia de l'autora.

«Història potencial de Francesc Tosquelles, Catalunya i la por» és un projecte premiat ex aequo juntament amb *Palau de Vent* de Lúa Coderch a la **7a Edició del Premi de Videocreació**. Coproducció d'un projecte de videocreació entre els Centres Territorials del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya*, Santa Mònica, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i LOOP Barcelona.

Centres Territorials del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya: ACVIC. Centre d'Arts Contemporànies, Vic; Fabra i Coats: Centre d'Art Contemporani de Barcelona; Centre d'Art Tecla Sala, L'Hospitalet de Llobregat; Centre d'Art la Panera, Lleida; M|A|C Mataró Art Contemporani; Bòlit. Centre d'Art Contemporani, Girona; Lo Pati - Centre d'Art Terres de l'Ebre, Amposta i Mèdol - Centre d'Arts Contemporànies de Tarragona.

- 1- Història potencial de Francesc Tosquelles, Catalunya i la por.
- 2- El que Godmilow va ensenyar.
- 3- La circulació de la paraula.
- 4- La responsabilitat de narrar.

- 5- Els pits de la Jill.
- 6- L'artista és un lladre.
- 7- Matar el Documental.
- 8- Contracte comú o com fer política a través de la distribució.

Exposició

Comissariat:
Joana Masó
Coordinació:
Antoni Jové
Disseny expositiu:
Xavier Torrent
Disseny gràfic:
Bildi
Muntatge:
Jordi Alfonso,
Carlos Mecerreyes
Teresa Nogués
y Diego Rada
Tècnic audiovisual:
StageLab

Centre d'Art la Panera

Coordinació
d'exposicions:
Antoni Jové
Centre de documentació:
Anna Roigé
Educació:
Helena Ayuso
Programes públics:
Roser Sanjuan
Manteniment:
Carlos Mecerreyes

Horari

De dimarts a dissabte,
de 10 a 14 h
i de 17 a 19 h.
Diumenges i festius,
d'11 a 14 h.
Dilluns tancat

ACTIVITATS

Aforament limitat

Inscripció prèvia

ABRIL

10

A LES 12 h
VISITA A LA MOSTRA
A càrrec de
la comissària
Joana Masó
i l'artista
Mireia Sallarès.

MAIG

5

A LES 18.30 H.
FRANCESC TOSQUELLESO
EL DRET A DESBARRAR.
INNOVACIÓ EN SALUT
MENTAL I LA SEVA
INFLUÈNCIA EN LA
INCLUSIÓ SOCIAL.

21

DE 20 A 00 H.
NIT DELS MUSEUS
VISITES COMENTADES
A LES MOSTRES.

A càrrec de Modest
Corbella, psicòleg
i deixeble de Francesc
Tosquelles, Carles
de Ahumada, director
de L'Olivera i Pau
Moragas, responsable
de producció de
L'Olivera.

HO ORGANITZA

LA PAERIA

Ajuntament de Lleida

HI COL·LABORA

